

11. Онуфрієва Л.А. Психологічні засади формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів немовних спеціальностей ВНЗ / Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 6–7 квіт. 2012 р. : У 3 т. – Д. : Біла К.О., 2012. – С. 26-31.
12. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. – Спб.: Питер, 2006. – 384 с.

УДК 378.091.12.011.3 –
[051:78]: 331.102.312

О.Ю. Теплова, м. Вінниця, Україна / O.Y. Teplova, Vinnytsia, Ukraina
teple@yandex.ua

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНОГО ФАХУ ДО ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ (АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті викладено теоретичні та практичні аспекти дослідження проблеми формування готовності до творчої самореалізації студентів музично-педагогічного фаху в процесі навчання музичній спеціальності у вищому навчальному закладі. В рамках розв'язання завдань дослідження теоретично обґрунтовані педагогічні умови й шляхи впровадження програми, які активізують процес підготовки фахівців; уточнено критерії й показники рівнів сформованості цієї компетентності. Формування готовності студентів до творчої самореалізації забезпечується інтегративним підходом дослідників до опанування методиками музично-творчої діяльності, комплексним застосуванням їх у процесі виконавських видів практики, а також педагогічної практики, яка становить фронтальну перевірку кінцевих результатів сформованої готовності студента. Доведено навчальну продуктивність добутих результатів дослідження.

Ключові слова: творча самореалізація, музично-творча діяльність, формування готовності до творчої самореалізації студентів, музично-педагогічна виконавська практика.

Annotation. The article presents the theoretical and practical aspects of the study of the problem of formation of readiness for the creative self-realization of students of music-pedagogical specialty in the process of studying music specialty in a higher educational institution. Within the framework of solving the research tasks, theoretically grounded pedagogical conditions and ways of implementation of the program that activate the process of training specialists; The criteria and indicators of levels of formation of this competence are specified. Formation of readiness of students for creative self-realization is provided by the integrative approach of researchers to mastering the methods of musical and creative activity, their complex application in the process of performing types of practice, as well as pedagogical practice, which is a frontal examination of the final results of the student's readiness. The educational productivity of the obtained research results is proved.

Key words: creative self-realization, musical and creative activity, formation of readiness for creative self-realization of students, musical and pedagogical performing practice.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розбудови національної освіти проблема творчості є предметом особливої уваги фахівців у галузі філософії, психології, педагогіки, логіки, культури, історії, інформатики, соціології. Творче мислення своєю сутністю має безпосередній зв'язок з проблемами свідомості, пізнання, всім, що сприяє гармонійному розвитку особистості. Особливо гостро постає проблема щодо створення умов на всіх освітянських рівнях формування творчих якостей та природних задатків особистості.

Аналіз попередніх досліджень. Науково-педагогічні основи процесу формування готовності студентів музичного фаху до творчої самореалізації доводять, що сутність мистецької культури вчителя, його готовність до сприймання художніх творів, психологія музичного сприйняття ґрунтуються на загальних мистецьких, педагогічних та музично-педагогічних засадах, опрацьованих Ю. Азаровим, А. Алексюком, Ш. Амонашвілі, С. Архангельським, Г. Васяновичем, М. Лещенко, С. Мельничуком, В. Сухомлинським, Л. Баренбойма, Л. Масол, В. Пілічаускасом, О. Ростовським, Я. Хачиньським.

Діяльнісний підхід у дослідженні процесу готовності до творчої самореалізації особистості розглядається як специфічний спосіб діяльності, засіб освоєння реальної дійсності та використання його для розвитку суспільства Г. Атановим, С. Безклубенком, І. Зязюном. У дослідженнях вчених продуктивна творчість розглядається як суспільне явище, що історично визначає ступінь розвитку суспільства і людини, виражений результатами матеріальної і духовної діяльності.

О. Клепиков та І. Кучерявий вказали на те, що слід виходити з трудової діяльності людини, оскільки поза

нею вони не існують. Творча діяльність належить до сфери духовного виробництва, але вона завжди пов'язана з матеріальним процесом. Найважливішим вихідним принципом при аналізі індивідуальної творчості є визнання факту наявності в кожному виді діяльності елементів творчості. Внаслідок цього творча діяльність не може бути привілеєм певної верстви суспільства, вона поширюється на будь-який вид праці [2, с.35].

Б. Брилін вказує, що поняття «творча діяльність» і «самореалізація» процесуально взаємопов'язані. Цей зв'язок розкривається в такому аспекті: будь-яка творчість може розглядатися як діяльність, але не всяка діяльність є творчістю [1, с.13].

Питання формування готовності до творчої самореалізації та набуття мистецького досвіду студентів музичного фаху в системі безперервної педагогічної освіти розглядалися Л. Арчажніковою, Б. Бриліним, Т. Грінченко, І. Маринініним, О. Олексюк, Г. Падалкою, Н. Сегедою, О.Тепловою, П. Харченко, О. Щолоковою.

Теоретичні засади творчої виконавської діяльності особистості обґрунтовано у працях філософів (М. Бердяєв, І. Зязюн, Л. Левчук, М. Недашківська); психологів (Г. Балл, І. Бех, Л. Виготський, А. Леонтьєв, Я. Пономарьов, В. Романець, С. Рубінштейн, Б. Теплов); дослідженнях вітчизняних (С. Гончаренко, Н. Миропольська, О. Сухомлинська, К. Ушинський) і зарубіжних вчених (А. Маслоу, М. Merleu-Ponty, K. Rogers, M. Farber, X.Хайнер, Н. Хейл). Наукове підґрунтя різних аспектів професіогенезу майбутнього педагога зафіксована у фундаментальних дослідженнях А.Алексюка, В.Андрущенка, В.Бондаря, W. Gulín, А.Деркач, О.Дубасенюк, В.Кременя, В.Лугового, Л.Мітіної, М.Ніколаєвої, Є.Рогова та ін.

Важливі наукові роботи у галузі педагогічної професіоналізації, зокрема майбутніх вчителів музичного мистецтва, створюють міцне філософсько-методологічне, соціально-психологічне, методико-технологічне підґрунтя для дослідження педагогічного професіогенезу. Але на сучасному етапі підготовки педагогічних працівників ще залишається низка нерозв'язаних проблем підготовки студентів мистецького та музичного фаху на вищих рівнях навчання.

Мета статті полягає у діагностиці результатів процесу формування готовності до творчої самореалізації студентів музичного фаху.

Творчі сили й можливості особистості найбільш яскраво розкриваються при виникненні необхідності реалізувати поставлену мету, що має особисту значущість. У цьому випадку відбувається мобілізація сил і виявлення прихованих резервів. При досягненні поставленої мети розвиток не зупиняється, навпаки, він отримує новий стимул для подальшого вдосконалення й зародження постійного інтересу. Вирішення проблеми формування готовності студентів музично-педагогічних та мистецьких спеціальностей педагогічних навчальних закладів до творчої самореалізації ґрунтувалося на науково-педагогічних засадах, головною умовою яких було стимулювання музично-творчої діяльності [3, с.11].

На основі впровадження сучасних педагогічних технологій процес самореалізації розглядався як самостійна творча діяльність, набуття професійного досвіду, формування особистісних якостей, прояву високого ступеня активності [4, с.111].

З огляду на це було визнано необхідним упровадження методів педагогічної діагностики – вимірювання результатів професійного зростання майбутніх вчителів музики на основі розробленої методики та актуалізації особистісно-творчого потенціалу студента.

Діагностичний зріз формуючого експерименту з формування готовності студентів музичного фаху до творчої самореалізації показав стан і специфіку процесуальних дій дослідження.

Співвідношення результатів констатуючого експерименту з поставленими завданнями та метою дослідження сприяли доцільності визначення експериментальної програми, що дало можливість сформулювати основні напрями формуючого експерименту. На завершальному етапі дослідно-експериментальної роботи основні завдання полягали в перевірці ефективності методики формування готовності до творчої самореалізації у студентів експериментальної групи.

Контрольна перевірка результатів формуючого експерименту здійснювалась за допомогою методу порівняльного аналізу творчих завдань експериментального навчального комплексу, зміст яких полягав у вияві показників готовності студентів до творчої самореалізації з інструментальної, вокальної, ансамблевої, диригентсько-хорової та організаційно-просвітницької виконавських практик [4, с.112].

Перевірка творчих завдань студентів проводилась на початку і у кінці експерименту, дані яких обговорювались у ході виконавської і педагогічної практик, творчих звітів та концертів. Отримані результати відображались кількісними показниками, які шляхом аналізу виражали міру оцінки основних творчих умінь та навичок музично-творчої діяльності студентів. Вивчення результатів загальних діагностичних зрізів контрольного експерименту дало змогу виділити три рівні готовності до творчої самореалізації студентів.

Високий рівень готовності оцінювався на основі: повного освоєння теоретичних знань з психолого-педагогічних, музично-естетичних дисциплін; майстерного володіння технологією музичної творчості; досконало сформованих навичок виконавської інструментальної, вокальної, хорової діяльності; вільного володіння творчими прийомами акомпанування солістам вокалістам, інструменталістам, хору та

інструментальним ансамблям; професійної здатності керування дитячими творчими колективами, проведення індивідуальних та групових занять з учнями; вміння яскраво ілюструвати музичні твори з словесним коментарем; самостійної організації та проведення інструментального, вокально-хорового конкурсів, розробки тематики та проведення літературно-музичних композицій, розповідей, бесід про музику; оригінального вирішення творчих завдань при проведенні театралізованої пісні, тематичного вечора, дискотеки для учнів різних вікових груп; ініціативи та привнесення творчих елементів у всі сфери музично-педагогічної діяльності.

Середній рівень готовності до творчої самореалізації характеризувався: широким колом засвоєння теоретичних знань, проте недостатнім проявом активності в застосуванні творчої музичної технології; свідомим відношенням до художнього трактування інструментальних, вокальних, хорових творів; відсутністю привнесення особистих творчих елементів у навчально-виховну роботу з учнівськими художніми колективами; недосконалим вмінням контролювати власну гру співвідносно з ансамблем; відсутністю відчуття партії інших інструментів та всієї партитури в цілому та дотримання синхронності динаміки, темпу, ритмічних змін; здатністю здійснювати організаційно-просвітницьку діяльність з учнями та моделювання дидактичних ситуацій, які потребували педагогічної корекції; проявом чітко визначеної орієнтації в проведенні музично-виховної роботи з учнями різних вікових груп.

Низький рівень готовності пов'язаний з недостатнім обсягом знань з музично-теоретичних дисциплін та відсутністю прагнення їх застосування; не усвідомленням побудови та інтерпретації музичних творів; обмеженістю застосування творчих прийомів та способів у музично-педагогічній діяльності з учнівськими художніми колективами; неспроможністю організовувати музично-просвітницьку роботу з учнями різних вікових груп без допомоги викладача; фрагментарним та ситуативним характером прояву творчої самореалізації.

Під час педагогічної практики в загальноосвітніх школах №7, 12, 17, 21, 29, 33 м. Вінниці комісія експертів (викладачі музично-педагогічного факультету ВДПУ імені Михайла Коцюбинського – диригенти, вокалісти, інструменталісти, методисти та вчителі музичного мистецтва), оцінювала різні види музично-творчої діяльності студентів.

Перевірка результатів готовності до творчої самореалізації студентів розпочиналася з *інструментальної виконавської практики*. Освоєння і усвідомлення цінності еталонних творів, що накопичувалися в репертуарі студентів, сприяло закріпленню знань з теоретичних та практичних спеціальних дисциплін. Інструментальна виконавська практика сприяла стимулюванню активності студентів у реалізації теоретичних знань і практичної виконавської діяльності. За показниками дослідження виявилось, що у студентів експериментальної групи значно покращилися результати з першого пункту – визначення жанру, стилю та форми фортепіанного твору. Якщо на початку в експериментальній групі високий рівень становив лише 60%, то у кінці експерименту – 100%. У студентів контрольної групи в кінці експерименту показники склали 44,4% середнього рівня і 55,6% високого рівня, що майже вдвічі менше, ніж у студентів експериментальної групи. За показниками інструментально-виконавського рівня можна спостерігати наступне: якщо на початок експерименту низький рівень виконання становив у студентів ЕГ (експериментальної групи) 16%, то в кінці – 0%. Одночасно високий рівень збільшився майже у два рази – від 44% до 79,2%. Показники КГ (контрольної групи) суттєвих змін не зазнали.

За експериментальною програмою виділялося п'ять видів акомпанування: солісту-вокалісту та солісту-інструменталісту, інструментальному ансамблю, шкільному хору, супровід власному співу. Критерії оцінювання виразності акомпанементу були наступні: грамотне художнє виконання акомпанементу; наявність ансамблю з солістом чи хором; яскравість вступу та заключної частини твору; вміння читати з листа нотний текст; вміння підбирати акомпанемент на слух; транспонування в інші тональності.

Співставляючи показники високого рівня, відмічаємо, що в кінці експерименту дані сформованості навичок акомпанування у студентів експериментальної групи з усіх п'яти видів збільшилися таким чином: за 3 пунктом – на 49%; за 4 пунктом – на 45,3%; за 5 пунктом – на 55%; за 6 пунктом – на 50%; за 7 пунктом – на 62,2%. Показники високого рівня з формування творчих навичок акомпанування контрольної групи збільшилися наступним чином: за 3 пунктом – 2%; за 5 пунктом – на 2,9%; за 6 пунктом – на 1,1%; за 7 пунктом – на 6%.

Отже, художня та технічна якість виконання акомпанементу контрольною групою значно нижча за результатами ніж в експериментальній групі. Найскладнішим видом акомпанементу виявилось виконання пісенного репертуару під власний супровід, це стосується студентів контрольної групи. Застосування методичних прийомів та забезпечення нормативних параметрів транспонування вокальних та хорових творів засвідчили про ефективність проведеної педагогічної роботи: показники високого рівня у студентів ЕГ збільшилися з 64% до 85,4%. Одночасно в КГ кількість показників високого рівня зменшилася з 60% до 44,4% за рахунок середнього рівня.

Перевірка результативності даних, проведена на основі порівняльного аналізу якості володіння студентами методикою навчання гри на музичних інструментах, дала змогу виявити значний перерозподіл даних у рівнях ЕГ і КГ. У експериментальній групі відбулося значне збільшення кількості студентів з високим

рівнем володіння методикою гри на музичних інструментах – з 20% до 75%. У контрольній групі значна частина показників залишилася на середньому рівні, що в процентному відношенні виросли з 54% до 57,8%. Підготовка учнів до художнього виконання інструментальних п'єс і концертних виступів під час педагогічної практики сприяла вдосконаленню творчого досвіду студентів, становленню їхньої професійної зрілості.

На початку експерименту студенти ЕГ та КГ знаходилися майже на одному рівні готовності: переважав середній рівень у ЕГ – 60%, у КГ – 56%. Після проведеного формувального експерименту показники значно змінилися: середній рівень складав у ЕГ – 16,6%, а у КГ – 57,8%; високий рівень у ЕГ становив 81,3%; у КГ – 26,7%.

Отже, загальні результати дослідження показали, що застосування оптимізуючої методики формування готовності студентів до творчої самореалізації з інструментальної виконавської практики сприяло розвитку професійних якостей і творчих умінь студентів експериментальної групи, оскільки загальні показники склали: 85,9% – високого рівня; 11,5% – середнього рівня; 2,6% – низького рівня. Одночасно в контрольній групі вони становили відповідно – 33,7%; 51,3%; 15%.

Перевірка результатів формування готовності студентів до творчої самореалізації з вокальної виконавської практики здійснювалась за такими показниками: володіння співочим диханням і вокальною дикцією; оцінювання якості звучання голосу; художнє виконання пісень і романсів; знання методів вокальної роботи з учнями; підготовка сольного виступу учнів та вокального ансамблю.

Отримані результати свідчать про те, що у студентів ЕГ відбулося значне збільшення показників високого рівня за рахунок досконалого художнього виконання пісень шкільного репертуару. Від 40% вони зросли до 83,3%. Показники КГ залишалися майже без змін.

Особливо помітні зрушення відбулися в ЕГ з володіння методикою вокальної роботи з учнями. Якщо на початку експерименту низький рівень складав 10%; середній – 90%, то наприкінці експерименту ці дані змінилися таким чином: середній – 50%; високий – 50%. У КГ низький рівень складав 11%; середній – 84,5%; високий – 4,4%.

Ці дані засвідчили про те, що якість творчої діяльності студентів ЕГ значною мірою покращилася. Отже, загальні результати готовності студентів до творчої самореалізації з вокальної виконавської практики ЕГ значно перевищують показники КГ.

Наступними представлені результати формування готовності до творчої самореалізації з диригентсько-хорової виконавської практики. Експериментальні дані засвідчили про загальний високий рівень підготовки студентів експериментальної групи, що пояснюється змістовним забезпеченням таких предметів, як хорознавство, хорове диригування, хоровий клас та індивідуальні заняття із застосуванням ефективних методів розвитку професійних якостей студентів. Остаточне визначення рівнів готовності студентів до творчої самореалізації ЕГ і КГ проводилось шляхом аналізу фактичного матеріалу, одержаного у ході виконавських практик доповненого оцінками незалежних експертів за підсумками концертних виступів шкільних колективів під керівництвом студентів.

Висновки. Отже, аналіз результатів формуючого експерименту дослідження засвідчив ефективність впровадженої методики формування готовності студентів до творчої самореалізації, основу якої складають форми, методи, засоби активізації музично-творчої діяльності студентів у взаємопов'язаних видах виконавської практики, педагогічна корекція навчально-виховного процесу з поступовим наближенням його до реалізації в умовах обраної професії.

У подальших дослідженнях рекомендуємо звернутися до розробки теми формування мистецьких уподобань майбутніх вчителів музичного фаху в системі безперервної педагогічної освіти як фактору формування їх готовності до творчої самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Брылин Б.А. Музыкально-творческое развитие учащихся в условиях досуга. / Б.А. Брылин. – К.: КДИК, 1998. – 204 с.
2. Клепиков О.И., Кучерявий И.Т. Основы творческой личности. / О.И. Клепиков, И.Т. Кучерявий. – К.: Вища шк., 1996. – 295 с.
3. Педагогическая практика студентов музыкально-педагогических факультетов: Навч.-метод. посібник. Вип.2 / Упоряд. В.Л. Брилина, И.М. Найденов, А.В. Сидоренко. – Вінниця: ВДПУ, 2000. – 179 с.
4. Теплова О. Педагогические ориентиры формирования готовности будущего учителя к творческой реализации. / О. Теплова // «Профессиональная освіта: проблемы и перспективы / ИПО НАПН Украины. – К.: ИПО НАПН Украины, 2016. – Вип.11.- 136 с.